

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologiien kokoontumisessa
23.3.2006

Herätysliikkeet 2000-luvun kirkollisessa kentässä

1. Johdanto

Runas kaksikymppinen oululainen opiskelijanainen paistattaa päivää suviseuroissa Perhossa. Hän kertoo tullessa vanhoillislestadiolaisten juhlille vanhasta tottumuksesta. Yhdetkään Suviseuraita hänen elämänsä aikana eivät ole jääneet väliin. Lapsena kavereiden tapaaminen juhlilla oli tärkeää, nykyään sanankuuloon pääseminen on merkittävin syy saapua juhlille. Herätysliikkeen toimintaan osallistuminen ei rajoitu yksinomaan kesäjuhliin, vaan nuori nainen on mukana ympärivuotisessa toiminnassa, toisinaan kolmekin kertaa viikossa.

Jokunen viikko tuosta tapahtumasta eteenpäin tapaan Saarijärvellä ryhmän teini-ikäisiä nuoria. He ovat matkustaneet herättäjäjuhlille eri puolilta Suomea ja tekevät siellä talkootöitä juhlien ajan. Rippikoulu Aholansaassa on vetänyt mukaan körttinuorten toimintaan ja heillä on ystäviä liikkeen piiristä eri puolilla Suomea. Nuoret käyvät Aholansaassa myös muissa tapahtumissa ja sen jälkeen elämä näyttää hetken erilaiselta. Saaren hiljaisuuden jälkeen kotiin saavuttua ei tee heti mieli pyörittää levylautasella päivän hittejä. Sen sijaan musiikiksi valitaan mieluummin J. Jyrää ja Jaakko Löyttyä.

Kolmannen liikkeen edustajan kohtaan Kansan Raamattuseuran toimintakeskuksessa. Nuori mies ei lapsuudessaan saanut minkäänlaista kristillistä kasvatusta, mutta seurakunnan rippikoulu veti vähitellen mukaan kirkon toimintaan. Opiskelupaikkakunnalla uskaltautuminen opiskelijaseurakuntaan oli iso hyppy, mutta kun oven sai auki, paluuta ei ollut. Toiminnassa veti puoleensa iloisuus ja hyvä henki. Hänestä tuli pian Kansan Raamattuseuran aktiivinen jäsen.

Tässä on kolme kuvaa siitä, miten herätysliikkeet nykyään vaikuttavat. Samaan aikaan kun puhutaan kirkosta katoavista nuorista aikuisista, tehdään tutkimuksia ja suunnitellaan kehityshankkeita nuorten tavoittamiseksi, on olemassa virtaus myös toiseen suuntaan. Monet nuoret ovat vakuuttuneita herätysliikkeistä, osa lapsuudenkotinsa kautta, osa tulee liikkeiden toimintaan ilman minkäänlaista vuosikautista uskonnollista perinnettä. Nykyisen sitoutumattomuutta korostavan suuntauksen sijaan löytyy myös paljon sellaisia nuoria, jotka ovat toiminnassa mukana hyvin tiiviisti ja ovat omaksuneet herätysliikkeiden elämäntapoja ja normeja.

Tämän päivän otsikko on herätysliikkeet 2000-luvun kirkollisessa kentässä. Lähestyn teemaa kolmesta näkökulmasta. Ensin kuvaan sitä, mikä on liikkeiden levinneisyyden tämänhetkinen tilanne.

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologien kokoontumisessa
23.3.2006

Sitten pohdin liikkeisiin sitoutumista ja sen erilaisia muotoja, kuten herätysliikkeiden kesäjuhlia. Kolmantena näkökulmana on pieni katsaus siihen, miltä liikkeiden tulevaisuus näyttää. Tarkastelukulmani nousee lähinnä uskontososiologisesta viitekehystä.

2. Liikkeillä laaja vaikutus

Herätysliikkeiden levinneisyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi siitä näkökulmasta, missä määrin liikkeet ovat maantieteellisesti levinneet ja miten usein ne järjestävät toimintaa seurakunnissa. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että liikkeet ovat levinneet laaja-alaisesti ympäri maan ja järjestävät toimintaa säännöllisesti. Neljä herätysliikettä, vanhoillislestadiolaisuus, evankelisuus, herännäisyys ja Kansanlähetyksen järjestävät toimintaa yli 60 prosentissa Suomen seurakunnista. Osa toiminnasta on vähintään kerran kuukaudessa tapahtuvaa, osa taas harvemmin.

Kun herätysliikkeet järjestävät toimintaa näinkin laajasti, miten ne sitten tavoittavat ihmiset? Tässä tilassa ja näillä seuduilla tuskin tarvitsee erikseen perustella sitä, miksi herätysliikkeillä on edelleen vaikutusvoimaa. Herätysliikkeet vaikuttavat vahvasti niin tällä alueella kuin muuallakin. Noin joka kymmenes suomalainen kuuluu johonkin herätysliikkeeseen: viisi prosenttia kuuluu kiinteästi johonkin liikkeeseen ja kuusi prosenttia väljästi. Näiden lisäksi joka kymmenes kokee, ettei kuulu mihinkään liikkeeseen, mutta hänen ajattelussaan on vaikutteita herätysliikkeestä.

Jo pelkästään näiden lukujen perusteella voidaan sanoa, että herätysliikkeet ovat suomalaisessa kulttuurissa vahva tekijä: miljoonalla suomalaisella on vähintäänkin ajattelussaan vaikutteita jostain herätysliikkeestä. Puoli miljoonaa suomalaista kuuluu johonkin herätysliikkeeseen. Osa heistä kuuluu yhtä aikaa moneen liikkeeseen. Naiset ovat miehiä sitoutuneempia herätysliikkeisiin, ja vanhemmat ikäluokat ovat nuorempia sitoutuneempia. Yhteen liikkeeseen kuulumisen ei sulje pois muita liikkeitä, vaan sama ihminen voi yhtä aikaa kuulua useaan eri liikkeeseen.

Vaikka toisaalta herätysliikkeiden vaikutus onkin suuri, samaan hengenvetoon voidaan todeta, että liikkeisiin kiinteästi kuuluvien osuus on suhteellisen pieni, suurimmankin liikkeen kohdalla kiinteästi liikkeeseen kuuluvia on alle 2 prosenttia.

3. Sitoutumisen monet muodot

Alussa esittelemäni nuoret olivat tiiviisti kiinnittyneitä herätysliikkeiden toimintaan. Aina näin ei kuitenkaan ole. Sen sijaan liikkeisiin sitoutuminen voi olla huomattavasti kevyempääkin, toisinaan vain viitteellistä. Uskontososiologi Grace Davie onkin kuvannut nykyistä uskonnollisuutta sanoilla "believing without belonging" eli uskomisen ilman kuulumista. Tällaisessa ajattelussa uskonto on yksityinen asia eikä merkitse julkista osallistumista.

Suomalaisten sitoutumista herätysliikkeisiin on tutkittu asteikolla, jonka toisessa päässä on kiinteä liikkeeseen kuuluminen. Löyhempää osallistumista osoittaa vaihtoehto, jossa henkilö ei kuulu liikkeeseen, mutta hänen ajattelussaan on vaikutteita liikkeestä. Kaikista etäisin suhde herätysliikkeeseen on silloin, jos henkilö ei kuulu liikkeeseen eikä edes tunne liikettä. Voitto Huotari on kuvannut

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologien kokoontumisessa
23.3.2006

omassa tutkimukseensa sitoutumisen eri asteita käsitteillä ydinjoukko ja äärijoukko. Ydinjoukkoon kuuluvat ne, joille herätysliike on selkeä uskonnollinen viiter ryhmä. Äärijoukkoon kuuluvilla liikkeeseen samastuminen taas on väljää tai satunnaista. He voivat osallistua toimintaan ajoittain tai pitää herätysliikettä taustaryhmänään, vaikeivät osallistuisikaan toimintaan.

Kannatustilastoja tarkastelemalla voidaan huomata, että sitoutuminen herätysliikkeisiin on erilaista eri liikkeiden kohdalla. Vanhoillislestadiolaisuutta voidaan hyvällä syyllä luonnehtia perinteiseksi, kiinteän sitoutumisen ryhmäksi. Tämä tarkoittaa sitä, että liikkeellä on suhteessa vähän sellaisia henkilöitä, jotka eivät koe kuuluvansa liikkeeseen, mutta joiden ajattelussa siitä on vaikutteita. Lukumäärältään liikkeessä on kaikista eniten sitoutuneita jäseniä Suomessa. Se on myös yksi tunnetuimmista liikkeistä – vain neljännes suomalaisista sanoo, ettei kuulu liikkeeseen eikä tunne sitä.

Osittain liikkeen kiinteyttä voi selittää sen ideologia. Opetuksessaan vanhoillislestadiolainen liike korostaa oman yhteisönsä roolia ainoana pelastavana yhteisönä, Jumalan valtakuntana. Tällaisen ajattelun mukaan liikkeen kannattajat tuskin osallistuvat samanaikaisesti muiden herätysliikkeiden toimintaan tai kulkevat liikkeen liepeillä. He ovat joko sisällä tai ulkona, muttei välillä.

Myös maantieteellinen levinneisyys selittää osaltaan liikkeeseen sitoutumisen luonnetta. Jos liike on levittäytynyt laajalle alueelle, myös jäsenyys voi olla väljempää. Kun taas liike on levinnyt spesifisti tietylle alueelle, kannattajien joukossa on paljon kiinteästi sitoutuneita. Tällaisessa tilanteessa jokin liike voi muodostaa alueella asuville selkeän uskonnollisen viiter ryhmän. Jos liikkeellä on jollain alueella kansanliikkeen asema, samalla liikkeeseen kuulumiselle tarjotaan selkeät puitteet.

Seuraavaksi suurin kiinteästi kuuluvien jäsenten osuus verrattuna vain vaikutteita saaneisiin on muulla lestadiolaisuudella ja karismaattisella liikkeellä. Jos tarkastellaan vanhoja herätysliikkeitä, kaikista pienin kiinteästi sitoutuneiden osuus on herännäisyydessä. Liikkeestä vaikutteita saaneiden määrä on seitsenkertainen verrattuna siihen kiinteästi kuuluviin. Jos käytetään Huotarin termejä, herännäisyyttä voitaisiin kuvata liikkeeksi, jolla on pieni ydinjoukko, mutta suuri äärijoukko. Vanhoillislestadiolaisuudessa taas ydinjoukko on tiivis, mutta äärijoukkoon kuuluvia on suhteellisen vähän.

Myös herännäisyyden kohdalla tulosta voidaan jossain määrin selittää ideologialla. Herännäisyydessä korostetaan paljon sitä, että liike on avoin kaikille. Mitään erityisiä jäsenkriteerejä ei aseteta. Tästä kertovat esimerkiksi luonnehdinnat herännäisyydestä virsiä veisaavana heimona tai seuraliikkeenä. Jos pohditaan herännäisyyden sisäistä kehitystä historian aikana, tämä kohta on varmaankin yksi muuttuneista asioista. Herätysliikkeen alkuaikoina rajalinjat liikkeeseen kuuluvien ja kuulumattomien välillä olivat selkeät ja ryhmän jäsenet korostivat liikkeeseen kuulumistaan esimerkiksi pukeutumisella.

Jos tarkastellaan seurakunnan työntekijöitä, herännäisyyden rooli korostuu. Seurakuntatyöntekijät ovat saaneet vaikutteita kaikista eniten herännäisyydestä: jopa 43 prosenttia joko kuuluu herännäisyyteen tai katsoo, että hänen ajattelussaan on vaikutteita herännäisyydestä. Kiinteästi kuuluvia on

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologiien kokoontumisessa
23.3.2006

myös työntekijöiden ryhmässä suhteellisen vähän: vain kuusi prosenttia. Kokonaisuudessaan kuitenkin herännäisyyden saamat kannatusmäärät ovat työntekijöiden keskuudessa paljon suuremmat kuin tavallisten suomalaisten keskuudessa. Voidaankin pohtia, mistä tämä johtuu. Onko herännäisyys vain pappien liike? Miksi tavallisten suomalaisten ja työntekijöiden kokemukset herätysliikkeistä ovat näin erilaiset?

Kiinnostavalla tavalla lähellä herännäisyyden ryhmänmuodostusta tyypiltään ovat viidennen herätysliikkeen eri järjestöt. Näissä henkilöitä, jotka ovat saaneet ajatteluunsa vaikutteita jostain herätysliikkeestä, on suhteessa vielä enemmän kuin herännäisyydessä. Kansanlähetyksessä, Suomen Raamattuopistossa ja Kansan Raamattuseurassa liikkeeseen kiinteästi kuuluvia on suhteessa vähän.

4. Kesäjuhlat kertomuksena kevyestä sitoutumisesta

On olemassa joitakin toimintamuotoja, joissa herätysliikkeiden vaikutus ilmenee selvästi. Yksi tällainen on herätysliikkeiden kesäjuhlat. Ne kokoavat vuosittain yhteen kymmeniä tuhansia suomalaisia. Herätysliikkeiden kesäjuhlien voidaan sanoa sopivan varsin hyvin nykyihmisen mielenmaisemaan, sillä ne antavat mahdollisuuden kevyempään osallistumiseen. Sosiaalisten liikkeiden tutkijat ovat esittäneet, että liikkeisiin kuulumisessa korostuu entistä enemmän yksilöllisyyden tarve, tunne ja kokemus.

Kesäjuhlia voidaankin tarkastella uuden sosiaalisen liikkeen tyypillisenä ilmiönä. Kesäjuhlat ovat tilanne, joka ei vaadi siihen osallistujilta kiinteää sitoutumista. Se antaa osallistujilleen vapauden olla läsnä anonyymisti. Juhlille osallistuminen ei vielä leimaa osallistujaa hihhuliksi. Kesäjuhlakävijä voi valita niin kesäjuhlapaletista kuin yhden tapahtuman sisältäkin mieleisensä tilaisuudet kuin á la carte -listalta. Suurissa tiloissa tai ulkoilmassa järjestettävät tapahtumat ovat kuin messut, jossa nykyajan nomadit voivat vaeltaa vapautuneesti. Tapahtumiin osallistuminen on kylläkin julkista, mutta osallistujia on niin paljon, että yksittäiseen kävijään ei kiinnitetä erityisesti huomiota. Tällöin myöskään liikkeen tapakoodiston hallintaa ei välttämättä vaadita.

Kesäjuhlissa kiteytyy vastakkaisia elementtejä. Samalla kun ne antavat irrallisuuden ja vapauden tunteen, ne tarjoavat myös mahdollisuuden yhteisyyden ja yhteisöllisyyden kokemiseen, jotka ovat keskeisiä elementtejä ryhmään kuulumisessa. Massakokemus voi antaa yhteenkuuluvuuden tunteen, vaikka muihin osallistujiin ei olisikaan kontaktia. Kesäjuhlia voidaan ilmiönä verrata esimerkiksi nuorten suosimiin Taizé-matkoihin, joissa suomalaiset vaeltavat ulkomaille hetkellistä yhteisöllisyyttä kokemaan.

Yksittäisenä tilanteena hengelliset kesäjuhlat kiteyttävät useita nykyajan liikkeiden tyypillisiä piirteitä. Voidaan jopa sanoa, että niillä on tällä hetkellä sosiaalinen tilaus, kesäjuhlat ovat omiaan ilmentämään kevyttä sitoutumista ja kokemuksellisuutta uskonnonharjoituksen muotona.

Kesäjuhlat antavat myös mahdollisuuden uskonnollisen perinteen siirtämiseen. Tilaisuuksissa puheet, virret, laulut ja muu ohjelma ovat liikkeen tradition mukaisia. Kesäjuhlakävijöiden joukkoon mahtuu myös paljon sellaisia, jotka eivät osallistu ympärivuotiseen herätysliikkeen toimintaan.

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologien kokoontumisessa
23.3.2006

Tästä huolimatta jonkin tietyn, kenties lapsuudenkodista tutun, herätysliikkeen perintö halutaan välittää seuraavalle sukupolvelle. Ilmiö on sama kuin esimerkiksi iltarukouksen opettamisessa. Vaikka monet suomalaiset eivät mielläkään itseään ”uskovaisiksi”, he vievät lapsensa seurakunnan pyhäkouluun tai kerhoon ja opettavat heille tutun iltarukouksen, jotta traditio välittyisi eteenpäin – omasta uskonnollisesta passiivisuudesta huolimatta.

Kysymys lapsista ja nuorista onkin yksi keskeinen teema, kun mietitään herätysliikkeiden tulevaisuutta. Huotarın mukaan taantuva liike ei ole laajenemiskykyinen eikä kykene siirtämään perinnettä uudelle sukupolvelle. Missä määrin perinnettä sitten voidaan siirtää eteenpäin, jos sitoutuminen on pelkästään satunnaisten tapahtumien varassa? Jotkut herätysliikkeet näyttävät onnistuneen toisia paremmin nuorison tavoittamisessa. Erityisesti on mainittava vanhoillislestadiolaisuuden ja evankelisuuden vaikutus. Alle 25-vuotiaiden joukossa vanhoillislestadiolaisuudella on enemmän vaikutusta kuin millään muulla liikkeellä. Toiseksi eniten tuossa ikäryhmässä on evankelisuuteen sitoutuneita nuoria.

5. Liikkeiden tulevaisuus?

Millaiselta herätysliikkeiden tulevaisuus kokonaisuudessaan näyttää edellä kuvattujen kehityslinjojen valossa? Mitä etuja tai haittoja liikkeille on erilaisista yhteisöllisyyden muodoista? Voidaanko sitoutumisen eri tavoista luoda jotain visioita herätysliikkeen tulevaisuudesta?

Kannatustilastojen valossa siis vahvimilla näyttäisivät olevan vanhoillislestadiolaisuus ja evankelisuus. Myös alueellisesti ne ovat laajalle levinneitä liikkeitä. Näiden liikkeiden välillä kuitenkin on myös keskinäisiä eroja. Lestadiolaisuudessa on eniten kiinteästi sitoutuneita, mutta jos lasketaan sekä kiinteästi että jossain määrin sitoutuneet, enemmän on evankelisuuden kannattajia. Kun se on laajalle levinnyt ja sillä on nuoria kannattajia, evankelisuudella voidaan kokonaisuudessaan sanoa olevan suuri vaikutus. Luultavasti liikkeen toiminta voi jatkossakin säilyä vahvana, koska sillä on myös nuoria kannattajia. Tosin voidaan kysyä, onko liikkeen saama negatiivinen julkisuus myös kaventanut liikkeen toimintamahdollisuuksia.

Evangelisen liikkeen etuna voidaan pitää sitä, että sillä on sekä kiinteästi sitoutuneita, jossain määrin sitoutuneita että liikkeestä vaikutteita saaneita. Näin ollen liikkeellä on tarttumapintaa monenlaisiin ihmisiin. Lestadiolaisuuden vahvuutena voidaan pitää sitä, että sen kannattajajoukko on liikkeeseen kiinteästi sitoutunut. Tosin herää kysymys, onko tämä yksinomaan vahvuus. Kun liikkeen äärijoukko on kohtuullisen pieni, tarkoittaako se samalla sitä, että liikkeeltä puuttuu kontaktipinta ulkopuolisiin ihmisiin? Herännäisyyden liikkeenmuodostus taas on toisensuuntainen. Sen vahvuutena voi ehkä olla se, että hyvin monet ovat saaneet liikkeestä vaikutuksia ajatteluunsa. Mutta samalla on otettava huomioon, että kiinteästi kuuluvien osuus on varsin vähäinen. Onnistuuko liike siirtämään perinnettään eteenpäin vain näin löyhän kannattajajoukon varassa? Tarvittaisiinko liikkeessä vahvempi tai ainakin laajempi ydinjoukko?

HERÄTTÄJÄ-YHDISTYS
PL 21, 62101 LAPUA
Puh. (06) 433 5700
www.h-y.fi
www.herattajajuhlat.fi

Hanna Salomäen alustus
Etelä-Pohjanmaan herännäisteologiien kokoontumisessa
23.3.2006

Millaisia vaikutuksia herätysliikkeisiin liittymisellä tai kuulumisella on kaiken kaikkiaan? Yksilöille herätysliike voi tarjota pienryhmiä ja ympäristön, joka antaa uskomiselle puitteet. Esimerkiksi Kati Niemelän seurakunnan työntekijöitä koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että kirkon uskoon vahvasti sitoutuneet työntekijät olivat herätysliikkeisiin sitoutuneita. Herätysliikkeet voivat toimia merkittävinä viiteryhminä yksilöille, olivatpa nämä työntekijöitä tai seurapenkeissä istujia.

Monet kokevat saavansa herätysliikkeistä kaipaamaansa sosiaalista tukea. Yksilöllisyyttä korostavassa maailmassa myös yhteisöille on edelleen kysyntää. Voimaa ja tukea haetaan usein isommasta joukosta. Tällaista kokemusta kuvasivat osuvasti herättäjäjuhilla haastattelemani körttinuoret. 15-vuotias poika kiteytti asian seuraavasti:

"Kun veisaajia on paljon, ei ajattele, että ei osaa laulaa. Isoon virteen on helppo yhtyä."